

דף יח

'השוחט אשם תלוי בחוץ – ר' מאיר מחייב' – להביא אשם תלוי משום 'שחוטי חוץ', שהאשם-תלוי נידון כספק קדשים ספק חולין, נמצא שאין ודאות ששחט קדשים בחוץ (עפ"י רבנו גרשום; שפת אמת. וכן באר בקהלות יעקב (יא), שקדושת אשם תלוי כל עוד לא נודע לו אם חטא אם לאו, קדושת ספק היא ולא ודאי, ולכך השוחטו בחוץ פטור, שאין כאן אלא ספק עבירת שחוטי-חוץ). ומכאן שלדעת רבי מאיר חייבים באשם תלוי גם בחתיכה אחת – דומיא דשחיתת חוץ של אשם תלוי שהוא כספק חתיכה אחת שאין שם 'איקבע איסורא'. ובחזון איש (נגעים יג, ט) באר [בשיטת הרמב"ם] שאף על פי שהאשם-תלוי קדוש בקדושת ודאי ולא ספק, אעפ"כ לענין דין שחוטי-חוץ נחשב ספק כיון שאין חיוב לשוחט קדשים בחוץ אלא בדבר הראוי לפתח אהל מועד, וכאן הלא בכל שעה אפשר שיוודע לו ספקו ולא יוכשר האשם להקרבו, ואעפ"י שבשעה ששחט לא נודע לו, מכל מקום אפשר שהיה עומד הדבר להיוודע, הלכך אינו אלא ספק איסור. בתוספתא (זבחים יב, ד. ומזבאת בראב"ד משה"ק יח, י) מובא שחייב חטאת. ולכאורה נראה שיש כאן מחלוקת עם סוגיתנו. ואכן הגרעק"א תמה לאור דברי התוספתא מהו באור הסוגיא.

ויש מפרשים (ע' שפת אמת; קרני ראם) שהתוספתא לא דיברה אלא על העלאת חוץ [...]. והקר יבה בחוץ [...]. שכבר נעשה לשם, אבל על שחיתת חוץ אינו חייב אלא אשם תלוי.

וכיוצא בזה כתב הגר"ח הלוי (מעשה הקרבנות יח, י) לפרש דעת הרמב"ם שספק כחכמים שהשוחט אשם תלוי בחוץ פטור, שאין זה סותר לדברי התוספתא כי היא מדברת על העלאת חוץ דוקא. ע"ש מלתא בטעמא. ויש אומרים אפילו על הזריקה חייב, משא"כ השחיטה (עפ"י חכם צבי קסג – בדעת הראב"ד). וע"ע בבאור דעת הרמב"ם והראב"ד ובכללות הענין, בחזון איש ובאבן האזול שם; ערוך לנר; ברכת מרדכי ח"א ד; חדושים ובאורים כריתות ז, ו; חדושי החת"ס בכ"מ – קובצו בספר יד כהן.

עוד היה נראה לכאורה לפרש הסוגיא בדרך אחרת, באופן שתתישב עם האמור בתוספתא; מכך שר"מ חייב חטאת בשוחט אשם תלוי בחוץ, משמע שסובר שכל עוד לא נודע לו אם חטא אם לאו, קדושה ודאית יש על האשם-תלוי, והיינו משום שעיקרו בא על מציאת הספק שבלב האדם, ולא על החטא עצמו. וזוהו הוכיחו שלר"מ אין צריך שיהא 'איקבע איסורא', כי אין הקרבן בא על האיסור עצמו אלא על עצם הספק של האדם שלכו נוקפו על חטא.

לעיקר השאלה אם קדושת האשם נחשבת ודאית או מסופקת – אפשר שנפקותא יש בדבר לענין ברכה על אשם תלוי. וע"ע בספר אביר יעקב להלן כה, בסוף סוגית עגלה ערופה. וכן יש לדון אם המועל באשם תלוי נידון כמועל ודאי או כספק מועל, ונפקא מינה לחיוב חומש ואשם [שבספק מעילה – פטור, כדתנן להלן כב:]. וכבר דן בדבר בגליונות קהלות יעקב (להלן כו:). ומה שכתב שמוכח מהמשנה שם שהמועל באשם תלוי דינו כמועל ודאי – לא ידעתי מאין מוכח, דבפשטות י"ל דמתניתין מייירי באשם ודאי – ע' גם שטמ"ק שם. וע"ע במובא להלן כג:

'הראשונה במזיד והשניה בשוגג – פטור'. משמע שפטור גם על הראשונה מקרבן לפי שהיה מזיד ולא שוגג. ואף על פי שהיא חתיכה המסופקת – אין לו כפרה בקרבן, שהרי עשה מה שעשה מתוך ידיעה [ואינו 'שב מידיעתו'], וכמו שכתבו רש"י ותוס' (בתחילת הפרק. וכן כתב ברש"י בפירושו לתורה), שאין חיוב אשם תלוי אלא כששגג וסבר שאוכל התר (כן הוכיחו בערוך לנר, אור שמח (שגגות ב, ב), חלקת יואב או"ח ט; שו"ת אחיעזר ח"ג נו, ה ועוד).

ואולם יש מן הראשונים שנראה מדבריהם שחייבים אשם תלוי אף בכגון זה (ע' שיטה מקובצת כתובות כב: מתלמידי רבנו יונה; 'המפרש' בנוזר כג. ד"ה אבל – הביאום המפרשים. וכן תמהו על דברי החת"ס (ח"מ כט) שנקט בפשיטות שחייב אשם תלוי במזיד). ויש שפרשו שדבריהם אמורים רק בכגון שמורה התר לעצמו ונתלה לסמוך על

הצד שהתיר מונח לפניו ואינו עושה איסור (ע' שבט הלוי ח"ב לו). ולפי זה לא קשה מכאן על שיטה זו, כי אפשר להעמיד שמדובר בודון גמור.

עוד בענין הבאת אשם תלוי כשידע בשעת מעשה שהדבר הוא ספק איסור; והאם יש חיוב חטאת כשסבר שהוא ספק איסור ולא ידע שהוא ודאי. ויש שתלו נידון זה בדין הויד בלאו ושגג בכרת, שנחלקו אמוראים אם נידון כשוגג לענין חיוב קרבן – ע' רש"ש יז: ערוך לנר כאן; וזכר יצחק נב, ב; זרע אברהם ח"ב ט; שערי ישר א, ב, ד; אחיעזר ח"ג נו, ה; שו"ת משנת ר' אהרן סי' מה; אור שמח איסור"ב ה, ו; שו"ת דובב מישרים ח"ב לד; נפש חיה (מרגליות) או"ח א, ז; בית ישי סי' יח הערה א.

'אכל שתיהן במזיד פטור מכלום, שתיהן בשוגג – שניהן חייבין, השני לא מן הדין...' מדובר כאן שאכלו שני אנשים את שתי החתיכות, ומחייבים את השני להביא אשם שלא מן הדין, אבל אדם אחד שאכל את שתיהן – מביא חטאת אחת ולא אשם תלוי. ונראה שכך צריך לגרוס: 'שתיהן במזיד – פטור מכלום. שתיהן בשוגג – חייב חטאת. שנים בשוגג – שניהן חייבין, השני לא מן הדין...'. (ריעב"ק).

(ע"ב) 'כי מכפר יום הכיפורים על כוליה שיעורא, על פלגא דשיעורא לא מכפר.' המשנה – למלך (שגגות ג) נקט כפשוטו, שאין יום הכיפורים מכפר על פחות מכשיעור, ותמה בטעמו של דבר הלא אם מכפר על איסור חמור כל שכן על איסור קל. וצידד לדמות זאת לטבילה, שאינה מועילה לחצי שיעור אלא למי שנשטמא משיעור. אך כתב שיש לחלק ביניהם בסברה (וע' בבאור ההשוואה והחילוק, בקובץ שעורים פסחים כד. וע"ע ערוך לנר).

ולכאורה נראה לומר שודאי יום הכיפורים מכפר גם על חצי שיעור, אך לענין זה שיום הכיפורים במקום אשם תלוי עומד – לענין זה בלבד אמרו שאם אכל חצי שיעור, כיון שאין שם מעשה עבירה המחייב אשם תלוי, אין יוהכ"פ במקום אשם תלוי (עפ"י אבי עזרי הל' תשובה (קמא) א, ג מהגרמ"צ ברגמן שליט"א). הקשה שם, מה מקשה רבא הלא לדעת חכמים (החולקים על ר' עקיבא – להלן כב) אין אשם תלוי במעילה כלל, ולשיטתם אין יום הכיפורים עומד במקום אשם-תלוי במעילה, ולכן מובן שיצטרפו שני החצאים לזמן מרובה. ומפני קושיא זו באר שם פשט חדש בכל הסוגיא.

ונראה שכל קושייתו זו אינה אלא לפי הבנתו שיש לחלק בין עצם כפרת היום ובין סברת 'במקום אשם תלוי קאי' כאמור, ואולם נראה לכאורה שאין הדבר כן, אלא זה שיוהכ"פ כאשם תלוי קאי, אינו משום שהיום פוטר בפועל חיוב אשם-תלוי, אלא מפני שהוא מכפר על החטא כמו האשם, והרי נסתים החטא הראשון ביוהכ"פ. ולכן אעפ"י שבמעילה אין אשם-תלוי הלא יוהכ"פ מכפר על המעילה, ומועיל להגן מן היסורים עד שיוודע לו, כשם שמועיל בעלמא לכל חייבי אשם תלוי להגן עליהם.

אמנם גם לפי סברה זו נראה שבחצי שיעור שאין שם עבירה המחייבת אשם-תלוי, כלומר אינו צריך קרבן להגן מן היסורים, הרי גם יוהכ"פ אינו נצרך לכפר על כך, וזוהי סברת הגמרא שחצי שיעור אין יוהכ"פ מכפר, כלומר אינו נצרך לכפר כמו אשם. ואולם אפשר שמכפר על איסור הקל החצי-שיעור, אך אין זה נוגע לחילוק חטאות.

ויש מי שכתב שלא אמרו בגמרא אלא לדעת הסובר חצי שיעור מותר מן התורה, שלכך אין יוהכ"פ מכפר כי עדיין לא עבר, אבל להלכה שאסור – יוהכ"פ מכפר (עפ"י אמרי בינה בשר בחלב ב).

וע' בפירוש ר"ג כאן: 'זהכא פחות מחצי פרוטה ופחות מחצי זית אכל' – ושמה לדעתו אין פחות מחצי שיעור אסור מהתורה, וכפי שצדד בספר אבני נזר (או"ח שעו בהגהה) בדעת הרמב"ם.

וע"ע זכר יצחק ח"ב כא ד"ה ומה שהביא; שו"ת דובב מישרים ח"ג קלד; באור ר"פ פרלא לספר המצוות לרס"ג, ח"ג דף קפח, ג-ד; חדושים ובאורים כריתות ה, ח.

'אמר ריש לקיש: כאן שנה רבי...' – לשון זו מצאנוה כמה פעמים בדברי ריש לקיש (ע' במצוין בשבועות יח).

דף יט

ואפילו בקמייתא? ממה נפשך טמא הוא?...! – ואפילו אם לאחר שהלך בשביל הראשון, שאל לחכם – וטיהרו [שהרי ספק טומאה ברשות הרבים – טהור, וגם יש לאדם חזקת טהרה], והיה מותר לו לאכול קדשים ולהכנס למקדש באותה שעה, אעפ"כ עתה שעבר בשני הלא יודע בודאות שהוא טמא, ואין ההתר שהתירוהו תחילה משום הספק, מעלה ומוריד לדינו עתה (עפ"י תוס' בכתובות כו. ד"ה ואם, ובמהרש"ל שם. וע"ש במהרש"א. וע"ע בהסבר הדבר בשערי ישר א, ב ד).

בספר אור שמח (שגגות יא, ו) ובשו"ת אחיעזר (ח"א א, ב וח"ג סה, ז סט, ד) כתבו בדעת הרמב"ם לנטות משיטת התוס', אלא אם הלך בשביל שהוא רשות הרבים שספקו טהור, לא יתחייב קרבן כשטבל בינתים, שהרי היה מותר לו להכנס לשביל השני וכיצד יתחייב על כך. [ובאבני נזר (יו"ד תה, יב) נקט בפשטות שהכניסה לשביל השני אינה בהתר, משום תרתי דסתרי. וצ"ע]. וכאן מדובר בשבילי רשות היחיד, ולולא שהיה הולך בשניהם, הגם שספקו טמא – פטור מקרבן.

ודין זה, הבאת קרבן על ספק טומאה ברשות היחיד, שנוי במחלוקת בירושלמי (פ"ח דנזיר, ספ"ח דפסחים), האם הנזיר מגלח על ספק טומאה ברה"י. והרי כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה משום ביאת מקדש. וכן דייקו מדברי הרמב"ם, שסובר שבספק טומאה ברה"י אין לחייב על ביאת מקדש. ואולם שיטת התוס' כאן ובעוד מקומות, שחייב. (וע' בזה בשו"ת אחיעזר ח"א א, ב לד, א; שערי ישר א, יב-יד; חדושי הגר"ח על הש"ס; אבי עזרי שגגות יא, ו – ששאלה זו תלויה בהגדרת ההלכה של ספק טומאה ברה"י טמא, האם זוהי כטומאה חדשה או תליה במציאות שכך ארע. וע"ע בענין זה במובא ביוסף דעת ב"ק יא ובב"ב נה: וע' משנה פרה יב, ד ובפרושי הר"ש והרמב"ם שם).

'הכא במאי עסקינן כגון שהלך בראשון, ובשעת הילוכו בשני שכח שהלך בראשון, ובהא פליגי; תנא קמא סבר מקצת ידיעה כידיעה דמיא...' – אף על פי שלפי ידיעתו באותה שעה עדיין טהור הוא, שהרי ספק טומאה ברשות הרבים – טהור. ואם כן כיצד יש כאן ידיעה שנטמא? – מכל מקום כיון שידע על שני הספיקות בשתי ידיעות בזה אחר זה, כי בתחילה ידע שהלך בשביל הראשון ואחר כך ידע שהלך בשני, והלא בצירוף שתיהן הוא ודאי טמא – נחשב הדבר כידיעה. ואכן אילו ידע רק משביל אחד, לדעת כולם אין זו אפילו 'מקצת ידיעה', שהרי אין כאן ידיעת טומאה כלל כאמור (עפ"י חדושים ובאורים שבועות, ע"ש. וע"ע בשפ"א ובח"ב כאן). או בסגנון זה: כיון שידע שאם ילך גם בשביל השני יטמא בודאי, הרי זו מקצת ידיעה (עפ"י הרי"ד ויור שליט"א).

'אלא לריש לקיש קשיא, אדמוקים לה כר' ישמעאל לוקמה כרבי'. אף על פי שאפשר לחלק בין הנושאים [כמו שאכן מחלק הירושלמי שבועות פ"ב], שלא אמר ריש לקיש אלא לענין חילוק חטאות, שכשם שידיעת ספק מחלקת לאשם-תלוי כך מחלקת היא לחטאת, וטעם זה אינו שייך לענין טומאת מקדש וקדשיו – מכל מקום מקשה כיון שלריש לקיש יש חשיבות לידיעת ספק בכך שהיא מחלקת לענין חטאות, אם כן יכול היה ריש לקיש לפרש סברת התנא שלענין טומאת מקדש די בידיעת ספק להחשיבה ל'ידיעה' (עפ"י חדושים ובאורים ה, ט).